

NOVI TEOLOŠKO-EKLEZIJALNI NAGLASCI U POIMANJU CRKVENE ZAJEDNICE

NEDILJKO A. ANČIĆ
Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
Zrinsko-Frankopanska 19
21000 Split

Primljeno: 17. 10. 2000.
Izvorni znanstveni rad
UDK 262.2

Sažetak

Izlaganje je podijeljeno u dva dijela. Prvi dio obrađuje neke bitne značajke koncilskog shvaćanja Crkve koja se teološki izriče kao znak i sredstvo zajedništva s Troosobnim Bogom. Zatim autor propituje kako se ova teološka stvarnost što Crkva o sebi vjeruje odražava u konkretnom životu i navještaju, u odnosima, vidljivoj praksi i strukturama crkvene zajednice. Zaključak je da je promišljanje Drugoga vatikanskog sabora o Crkvi još posve nedovoljno uneseno u njezino ponašanje.

U drugom dijelu autor se osvrće na važne naglaske u današnjem shvaćanju crkvene (župne) zajednice. Župa kao najmanji, tradicionalni i temeljni oblik crkvenoga života danas je dospjela u duboku krizu. Zato se već u pokoncilskom vremenu traga za novim oblicima župnih zajednica. Njihov najnoviji razvoj rezultat je teološko-pastoralnih nastojanja da se primjereno odgovori na velike promjene u modernom društvu. Imajući u vidu temeljne potrebe i čežnje današnjega čovjeka za smislom, zajedništvom i pravednošću, možemo govoriti o tri bitne značajke koje bi danas morala imati crkvena zajednica: mistici, koinoniji i diakoniji.

Ključne riječi: teološka stvarnost Crkve, konkretni izraz Crkve, župa, crkvena zajednica, umreženje živih zajednica

UVOD

Svaki današnji govor o Crkvi i razmišljanje o crkvenoj zajednici mora polaziti od ekleziologije Drugoga vatikanskog sabora na kojemu je Katolička crkva s najvišega mjesta izrekla što je ona i kako sebe shvaća. Zato je koncilaska nauka o Crkvi mjerodavna i za sve nas vjernike obvezujuća.

No premda je od tada prošlo više od tri i pol desetljeća, nalazimo se tek na početku usvajanja i oživotvorenja koncilске koncepcije o Crkvi. U svezi s tim dovoljno je prisjetiti se Izvanredne sinode o provedbi Koncila iz 1985. kad je Papa Ivan Pavao II. prihvatio Koncila ocijenio trajnom i hitnom zadaćom cijele Crkve. Isto tako, u apostolskoj pobudnici *Nadolaskom trećeg tisućljeća* (NTT 20) Papa upozorava da je najbolja priprema za Veliki jubilej dosljedno ostvarivanje Koncila

i nastavak njegovih temeljnih misli. Uza sva nastojanja oko ostvarenja koncilске ideje o Crkvi, ipak istovremeno postoje značajni i trajni otpori nastojanjima da se novi naglasci Koncila u shvaćanju crkvene zajednice umanje ili čak posve potisnu.

1. ZAJEDNICA VJERNIKA – ZNAK I SREDSTVO ZAJEDNIŠTVA S BOGOM

Valja odmah reći da Drugi vatikanski sabor ne pruža sustavnu i objedinjenu sliku o Crkvi.¹ Umjesto toga on pokušava međusob-

¹ U pripremi ovoga predavanja služio sam se sljedećom literaturom: M. KEHL, *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Echter, Würzburg 1992, ovdje osobito poglavlja: *Der theologische Ansatz: Die Gemeinschaft der Glaubenden als Sakrament der Communio Gottes*, str. 63-131; *Die Wahrneh-*

no povezati i spojiti nekoliko različitih eklezioloških polazišta i predodžaba crkvenosti. Tako je primjerice prisutan hijerarhijsko-juridički moment i komunitarno-duhovni element iz dosadašnje kao i iz najnovije tradicije koji ističe otajstvo (mysterium) Crkve i dimenziju zajedništva (communio). Koncilski tekstovi, osobito Dogmatska konstitucija o Crkvi LG i Pastoralna konstitucija GS, sadrže različite vrste eklezioloških izričaja i oni ovdje izrečeni žele ponajprije naglasiti temelje Crkve. Njihovo sustavno promišljanje i objedinjenje prepušteno je pokoncilskoj teologiji koja je i trideset godina poslije Koncila tek na početku ove svoje zadaće. Ovdje ne ulazimo u teološku definiciju Crkve koja bi obuhvaćala njezine bitne elemente. Umjesto toga tražimo kratku ekleziološku formulu kojom bi Crkva izrekla svoju srž, uvažavajući dosadašnju teološku tradiciju i duboke promjene u modernom društvu. Ona pak glasi: Katolička crkva je sakrament zajedništva s Bogom. Kao zajednica vjernika ona u sebi ima istodobno sinodalni i hijerarhijski ustroj. U koncilskom promišljanju Crkve odlučujući je naglasak na tome da je Crkva »zajednica vjernika« (communio, congregatio ili gr. koinonia). Pojam communio je prema shvaćanju većine katoličkih teologa ekleziološka misao vodilja Koncila.²

Ova teološka stvarnost Crkve, da je ona znak i sredstvo toga zajedništva, treba doći do izražaja u crkvenim strukturama i u njezinu životu. Ono što Crkva o sebi vjeruje i iz čega proizlazi mora se potvrditi i posvjedočiti u konkretnoj vjerničkoj praksi i odnosima. Inače Crkva ne može biti vjerodostojna u propovijedanju i svjedočenju evanđelja Isusa Krista ako ne realizira svoj teološki temelj. Dakle pođimo tragom pitanja kako je ono što Sabor uči i naglašava o Crkvi ostvareno u njoj samoj? Jesu li crkveni navještaj i praksa u skladu ili u neskladu s njezinim teološkim temeljom, odgovaraju li njezine strukture onim opisima kako ih izriče Sabor?

1.1. Teološki temelj Crkve

Valja reći da Koncil nije donio neko posebno novo nego obnovljeno shvaćanje Crkve. »Bog je ljubav« (1 Iv 4,8). Ovaj novozavjet-

ni izričaj otkriva nam Trojedinog Boga kao jedinstvo personalne ljubavi i najbolje izražava tko je Bog. Dijaloško-trinitarno shvaćanje Boga kako ga ističe Koncil nužno se odražava i na shvaćanje same Crkve. Drugi vatikanski sabor promatra Crkvu kao djelo cijeloga Trojstva i kaže da je ona »puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga« (LG 4). Crkva je obrazac, odraz ili sakrament ovoga božanskog zajedništva, jedinstva božanskih osoba u Trojstvu. U četiri prva broja Dogmatske konstitucije posebno je istaknut i razvijen ovaj trinitarni karakter Crkve. Nju naziva otajstvom ili sakramentom u kojemu Otac po Kristu u Duhu Svetomu otvara ljudima zajedništvo svojega života. Crkva je pozvana i osposobljena da bude odraz »ikona« (B. Forte, W. Kasper), sakrament tj. znak i posrednica božanskog zajedništva i zajedništva ljudi međusobno u službi pomirenja.

Pokušajmo dakle vrlo kratko konkretizirati odnos svih triju božanskih osoba prema Crkvi da bismo jasnije uočili kako Crkva kao sakrament Trojstva treba ljudima posredovati zajedništvo u Bogu.

a) *Pneumatološki vid Crkve*

Duh Sveti je ljubav Božja, on posadašnjuje i konačno dovršuje Božje spasenjsko djelovanje u Kristu, okuplja i ujedinjuje ljude u zajedništvo iste vjere. Duh Sveti omogućuje da čovjek uzvjeruje i prihvati božju ponudu spasenja te ga suobličava novom stvorenju. Duh nam posreduje trajnu prisutnost Krista u svijetu. Što znači ova pneumatološka dimenzija Crkve u konkretnoj crkvenoj stvarnosti? Gdje se vidi njezino praktično značenje?

Duh je jedinstvo ljubavi u trinitarnom Božjem zajedništvu. Sukladno tome on treba omogućavati među vjernicima crkvene zajednice jedinstvo (zajedništvo) u različitosti

mung des empirischen Phänomens Kirche, str. 163-210; O. H. PESCH, *Das Zweite Vatikanische Konzil (1962-1965). Vorgeschichte, Verlauf – Ergebnisse, Nachgeschichte*, Echter, Würzburg 1993, ovdje naročito poglavlje *Die Volksangehörige werden zum Volk*, str. 132-208; W. BEINERT, *Amt – Tradition – Gehorsam*, Pustet, Regensburg 1998.

osobnog izraza iste vjere (jedinstvo u različitosti). Između tih dviju strana (polova), jedinstva i raznolikosti, zajednice i osobe, ne smiju na razinama crkvenoga života postojati odnosi podređivanja jednoga drugome, odnosi isključenja ili svođenja jednoga pola na drugi. Štoviše, po uzoru na zajedništvo u Bogu prema specifično personalno-dijaloškom modelu oni se međusobno uvjetuju. Snagom Duha vjernik svojim osobnim odnosom prema Bogu ulazi u odnos i prema drugome vjerniku u zajednici vjere. Što više raste u odnosu prema Bogu, tim se produbljuju i oplođuju međusobni odnosi. *Communio* je zajedništvo osoba.

Drugi vatikanski sabor je u biti prihvatio ovaj princip jedinstva kao polazište za odnose u Crkvi. Govoreći o jedinstvu kršćana napustio je stari model povratka zalutale braće u Katoličku crkvu te na više mjesta ističe model budućeg jedinstva u različitosti iste Crkve. No u crkvenim strukturama tek su poneke naznake prihvaćanja ovoga polazišta. Tako se primjerice odnos između opće Crkve i mjesne Crkve ne shvaća kao odnos pukog dijela prema cjelini nego pomoću otačke ideje zajedništva Crkava (*communio ecclesiarum*; LG 13. 23. 26). Koncil je nadalje pokušao korigirati jednostrani razvoj papina primata pa je snažnije izrazio međusobnu povezanost kolegija biskupa i pape (primat i episkopat). Pneumatsko načelo prisutno je konačno u tumačenju karizme nezabludivosti. Ona se ne svodi samo na nositelje službe kao isključive i privilegirane nositelje Duha u Crkvi nego Koncil naglašava da cjelina vjernika ima dar koji se očituje u »osjećaju vjere«. Taj dar nezabludivosti kojim Bog hoće sačuvati Crkvu u vjeri ima dakako i kolegij biskupa te papa kao njegova glava pod točno određenim uvjetima kako bi mogli sve to čuvati i autentično tumačiti poklad vjere.

Pravilno i konsekventno shvaćena pneumatološka dimenzije Crkve očuvat će nas od nekih modernih jednostranosti kad se: pozivanjem na Duha izigrava zajedništvo; raznolikost stavlja iznad jedinstva, mjesna Crkva ističe iznad opće Crkve, karizma iznad institucije, osobna sloboda iznad obvezujuće forme ili pak molitvena skupina odnosno duhovni pokret stavlja sebe iznad župne zajednice.

Valja reći da ovakvo prenaglašavanje jednoga razara na drugo. No u biti oboje je važno i ne može se svesti jedno na drugo ili jedno potisnuti, umanjiti drugim.

b) *Kristološki vid Crkve*

Kad Koncil naglašava pneumatološki vid Crkve, on želi ispraviti određene jednostranosti u kristološkom shvaćanju nastanka Crkve i njezine identifikacije s Isusom Kristom. Ne dovodi se pritom u pitanje njezino kristološko porijeklo i činjenica da ju je Krist utemeljio. Sabor za Crkvu kaže da je sakrament (u otačkom smislu) kako bi izrazio specifični odnos Crkve u Božjem spasenjskom djelovanju prema svijetu. Ona je »kao sakrament ili znak i oruđe najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda« (LG 1, slično i 9. 48). Ovim izričajem Crkve kao sveopćeg sakramenta spasenja hoće se izraziti nerazdjeljivo jedinstvo i nepomiješana različitost između Crkve i Božjeg samo-očitovanja u Isusu Kristu i Duhu Svetomu. Crkva je događaj uprisutnjenja ili sakramentalno uprisutnjenje Isusa Krista i njegova djela spasenja za sve ljude. Ona nije Krist, ali u svojem djelovanju i navještaju zaista uprisutnjuje samoga Boga.

Teološka stvarnost Crkve kao sakramenta spasenja znači da se svi udovi tijela Kristova imaju suobličiti Kristu kako bi on u njima zaživio. Tu transformaciju kršćanina izvodi Duh Sveti koji ljude okuplja u zajednicu vjernika. Razlog cijeloga crkvenog svjedočenja (*martyria*), slavljenja (*leiturgia*) i služenja (*diakonia*) jest zapravo rast u suobličenju s Kristom.

To konkretno za Crkvu znači da treba biti solidarna sa siromasima po uzoru na Boga koji se u različitim povijesnim prilikama stavlja na stranu ugnjetavanih i siromašnih te Krista koji sam sebe ponizi do smrti na križu (Fil 2,5). Siromasi su ovdje svi prikraćeni, potrebni i poniženi u svom ljudskom dostojanstvu. Isus njih naziva svojom najmanjom braćom i sestrama. Gdje Crkva pokazuje temeljni stav konkretne ljubavi i solidarnosti s najsiromašnijima u ovim strukturama grešnog i patničkog svijeta, ona zapravo postaje odraz Krista, Kristovo svjetlo odsijeva

na njezinu licu. Tu se onda događa njezino suobličenje Kristu bez kojega u svojim temeljnim činima ne može posredovati spasenje Božje.

c) *Crkva je djelo i Oca*

Crkva se temelji na trojstvenom otajstvu, kaže Drugi vatikanski sabor. Ona je i djelo Oca jer on hoće da se ljudi spase i imaju udjela u božanskom životu. Po Kristu je sve stvoreno i on je cilj svega stvorenoga. Crkva će ispuniti svoje poslanje kad sve čovječanstvo postigne jedinstvo s Bogom i bude privedeno slavi Krista. Sve dok je ljudski rod na putu, Crkva ostaje u službi sveopćeg hoda čovječanstva prema spasenju, tj. sakrament, znak i sredstvo Krista. Isto tako ona je klica i početak Božjeg kraljevstva koje treba naviještati svim narodima. Drugi vatikanski sabor stavlja još jedan naziv za Crkvu u prvi plan: narod Božji. On ponajprije izražava temeljno zajedništvo svih vjernika, ističe povijesni karakter spasenjske zajednice i otvara mogućnost diferencirane ili stupnjevite pripadnosti Crkvi (LG 13-17). Time se napušta tradicionalni model članstva u tijelu Kristovu i zamjenjuje se modelom stupnjevite pripadnosti ili pridruženja Kristovoj zajednici. Eshatološki pogled na Crkvu kao novi narod Božji relativizira njezin vidljivi institucionalni oblik u korist spasenjske stvarnosti koja posreduje spasenje cijelom svijetu. Stoga se Crkva sada shvaća prije svega u odnosima (LG 13-16) prema katolicima, drugim kršćanima te prema nekršćanskim religijama. Time je napušten tradicionalni obrazac po kome je Katolička crkva savršeno osposobljena ustanova pa njezini odnosi prema drugim kršćanima i svijetu ništa bitno ne mijenjaju na njezinu karakteru crkvenosti.

1.2. *Crkva istodobno sinodalna i hijerarhijska*

U tradicionalnom shvaćanju Crkve prevladavao je hijerarhijski element koji je bio izraz patrijarhalnog života prijašnjih vremena. Sada se stavlja naglasak na sinodalni element u Crkvi i njega se želi snažnije razviti. Odnos između ta dva elementa u katoličkom shvaćanju ogleda se na različitim razinama

kao primjerice u određivanju odnosa između jedinstva i raznovrsnosti, integracije i diferencijacije u konkretnoj strukturi Crkve (pojedinačni vjernik – Crkva; župna zajednica – mjesna Crkva, svećenik – biskup, partikularna – opća Crkva).

Dakle Sabor je uočio tzv. strukturalnu »zaboravljenost Duha« u Crkvi i nastojao ju je prevladati. Zato ističe ponajprije temeljnu jednakost svih udova Božjega naroda (LG 9-13) s obzirom na kršćansko dostojanstvo, na odnos vjernika prema Bogu i sudioništvo svakoga pojedinog u Kristovu poslanju. Tu postoji temeljna jednakost svih Kristovih vjernika. Ona je kao predznak pred svim postojećim razlikama u okviru ovoga zajedničkog. Zato Sabor tek nakon ovoga poglavlja govori o hijerarhijskoj strukturi Crkve. Isticanje temeljnog zajedništva svih vjernika nije nikakvo popuštanje pred duhom modernoga vremena, nego ima temelj u biblijskom shvaćanju Crkve. Time je napuštena dosadašnja slika o Crkvi kao društvu nejednakih te se na prvo mjesto prije svih karizama i službi stavlja zajedničko pripadništvo Božjem narodu. »Premda se neki po Kristovoj volji postavljaju kao učitelji i djelitelji tajna i pastiri za druge, ipak postoji među svima prava jednakost s obzirom na dostojanstvo i na djelovanje zajedničko svim vjernicima u izgradnji Kristova tijela« (LG 32).

Ta teološka jednakost svih Kristovih vjernika mora se i strukturalno izraziti. Tako se nakon Koncila počinju na svim razinama Crkve uvažavati i razvijati sinodalni elementi: župna pastoralna vijeća, dijecezanska vijeća, prezbiterialna vijeća, biskupijske sinode, biskupske sinode. Nakon tolikih stoljeća premoći hijerarhijskog modela sinodalni elementi tek su u začecima, nisu još dovoljno uhodani a ima očitih suprotstavljanja njihovu zaživljavanju. Pokazalo se da se župne zajednice koje nemaju nimalo razvijenu suradnju i suodgovornost laika puno teže mogu suočavati s današnjom situacijom najnovijeg vala moderniteta. Zato je neminovno razvijati sinodalne stukture u Crkvi koje je Koncil teološki potkrijepio i u dokumentima naznačio njihovu primjenu. Potrebno je da Crkva to učini ako želi ostati vjerna svome biblijskom temelju i ne izgubiti priključak

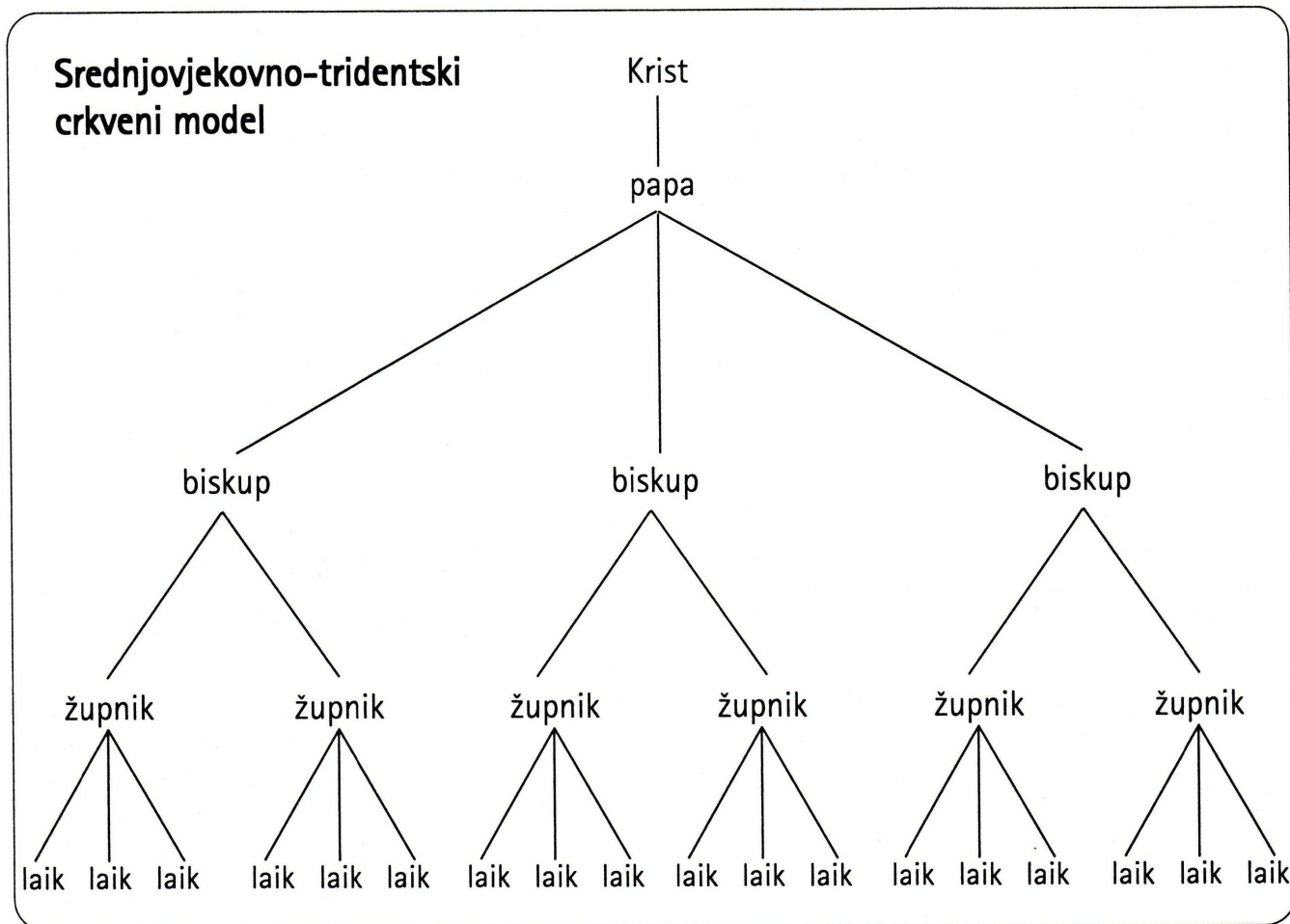
na svoj današnji socijalni i kulturološki kontekst. U crkvenom životu valjalo bi preuzimati pozitivna iskustva novovjekovne demokracije i federalizma, tj. one kulturološke elemente koji prožimlju život crkvenih vjernika u njihovu svagdanjem društvenom djelovanju.

Mora se reći da postoji velik raskorak između teološkog poimanja Crkve i njezine empirijske pojavnosti. Ona u svojim konkretnim oblicima zaostaje ili umnogome ne odgovara onome što o sebi uči i kako sebe shvaća. Teško je primjerice shvatljivo da Crkva, pozivajući se na svoj teološki misterij, priječi analogno preuzimanje nekih demokratskih elemenata koji prožimaju pravnu i socijalnu svijest današnjih ljudi. To se odnosi na načelo supsidijarnosti, sudjelovanje sviju (ili makar većeg broja) vjernika u procesima rasprave i crkvenoga odlučivanja glede pitanja života i pastoralnog djelovanja, javne transparentnosti ovih procesa u crkve-

noj zajednici, itd.

Na kraju ovoga dijela spomenimo još jedan naglasak. *Communio* teologija baca novo svjetlo na odnos ministerijalnog svećeništva zaređenih službenika i općeg svećeništva svih Kristovih vjernika. Razlika između njih jest u posebnom načinu sudioništava u Kristovu svećeništvu, a ne u nekom većem posredovanju Kristove milosti ili svetosti što bi svećenik imao za razliku od vjernika.

Imajući u vidu ovu temeljnu jednakost upitno je da se zajednica vjernika (Crkva) zamišlja u obliku hijerarhijskog stupnjevanja kao dvostaležno društvo: s jedne strane kler, s druge laici. Kategorija hijerarhije povezana je s predodžbom vladanja u crkvenom zajedništvu. Isus sâm iskazao je veliku suzdržanost prema vladarima naroda i njihovim metodama (Mt 20,25). On nije za preuzimanje tih rangova u svoju zajednicu: »Ne dopustite da vas nazivaju rabbi, jer imate samo jednog Učitelja, a svi ste braća. Niko-

Crteži u prilogu uzeti su iz knjige: Wolfgang Beinert, *Kirchenbilder - Kirchengvisionen. Variationen über eine Wirklichkeit*, Regensburg 1995., str. 90. i 119.

ga na zemlji ne nazivajte svojim oce, jer imate samo jednog Oca, onoga nebeskoga...!« (Mt 23,8)

Ne želi Sabor dakako dokinuti službu vođenja i odgovornosti u zajednici nego primjenu modela svjetovnog podvrgavanja u crkvenoj zajednici. Zato Sabor u opisivanju crkvene službe jasno daje prednost riječi ministerij (= služenje) pred riječju vlast. Sve tim ređenjem crkveni službenici dobivaju punomoć da druge uče, posvećuju i vode. No ta služba ne smije biti vladanje nad zajednicom nego služenje u zajednici. U vršenju službe ne naglašavaju se hijerarhijski stupnjevi (kler – laici) nego se potiče bratsko-sestrinska jednakost svih vjernika. U svjetovnoj upotrebi pojam hijerarhije znači strukturu organizacije u kojoj su jasno podijeljene kompetencije. U crkvenoj praksi tzv. hijerarhija ne bi smjela zasjeniti bitnu jednakost svih vjernika pred Bogom prema onoj Augustinovojoj: S vama sam kršćanin – za vas sam biskup.

Tradicionalni pojmovi *kler – laici* znakoviti su za temeljni pastoralni model crkvenoga djelovanja. U svijesti Crkve još uvijek su klerici oni koji djeluju i određuju; oni su subjekti Crkve pa ih se često s njom poistovjećuje. Laicima pak nerijetko pripada samo uloga da primaju, slušaju i izvršuju. Sabor je htio postaviti nove naglaske u odnosu između nositelja službe i puka, klera koji određuje i poslušnih laika. U NZ ne može se naći opravdanja za jasno razgraničavanje i odvojenost tih staleža u Crkvi. Svi su vjernici »sveti«, »izabranici Božji«, »hram Duha Svetoga«, braća i sestre. Granica između svetog i profanog ne prolazi kroz Crkvu nego između Crkve i svijeta. Sabor naglašava da su svi Kristovi vjernici snagom krštenja pozvani da posvećuju svijet. Taj poziv pak posebno ispunjavaju laici (LG 31). Posebnost njihova sudjelovanja u Kristovoj trostrukoj službi jest svjetovna narav njihova poziva jer su poslani da svoju kršćansku misiju vrše u svijetu. Težište je njihova vjerničkog poslanja da u redovitim prilikama obiteljskog i društvenoga života poput kvasca prožimlju svijet evanđeljem, da traže kraljevstvo Božje baveći se vremenitim stvarima. No dakako laici imaju svoju odgovornost i u samoj Crkvi.

2. ŽUPNA ZAJEDNICA

Ono što je prethodno rečeno o Crkvi kao sakramentu zajedništva s Bogom i vjernika međusobno, dobrim se dijelom odnosi i na mjesnu zajednicu vjernika. Ovdje ću se osvrnuti na ponovno otkriće i nastanak novih crkvenih zajednica, na ulogu Koncila u njihovu razvoju te na tri temeljne dimenzije koje bi takve zajednice trebale krasiti.³

Najvažnija teme Crkve u Zapadnoj Europi trenutačno je prenošenje kršćanske vjere. Vjera se sve manje posreduje osloncem na kulturalne institucije. Europu danas mnogi smatraju postkršćanskim područjem, misijskom zemljom. Zato se Crkva u zapadnoeuropskim zemljama pojačano posvetila obiteljima kao prenositeljima vjere. Pastoralno-sociološka istraživanja pokazala su svojevrmeno da je pripadnost vjeri tijesno povezana s obitelji koja vjeru u životu prakticira. No poslije se uvidjelo da veliki broj obitelji ne može zapravo ispuniti tu zadaću vjerske socijalizacije svojih članova. U obitelji se postavljaju doduše prvi temelji uvođenja u vjeru, ali ona danas više ne može jamčiti hoće li djeca odrasti i ostate u primljenoj vjeri. Crkva se dakle u prenošenju vjere više ne može kao dosad oslanjati ni samo na mrežu društvenih ustanova ni samo na obitelj. Prenošnje vjere postaje sve više zadaća same Crkve u njezinim različitim župnim zajednicama. Kršćanska vjera živi ondje gdje ljudi snagom Trojedinoga Boga tvore zajednicu vjere i svjedoče evanđeosku poruku. Zato je važna izgradnja i primjereno djelovanje kršćanske zajednice.

2.1. Ponovno otkriće župnih zajednica

Posljednjih desetljeća u Katoličkoj je crkvi došlo do ponovnog otkrića važnosti župnih zajednica. Spoznalo se da autentična vjera ljude povezuje u zajednicu, da se Crkva događa u zajednici vjernika. Vjernik osjeća

3 Za izradu ovoga dijela služio sam se osobito djelom P. M. ZULEHNER, *Pastoraltheologie. Band 2. Gemeindepastoral. Orte christlicher Praxis*, Patmos, Düsseldorf 1989, prvo i drugo poglavlje, str. 11- 127.

potrebu za zajedništvom u vjeri; s druge strane zajednica je plod zrele vjere, ona potiče na vjeru i daje vjeri oslonac i uporište. U povijesti su se socijalni oblici crkvenih zajednica često mijenjali. No oni su uvijek postojali. Danas se razvija nova crkveno-socijalna struktura. Najnovije promjene crkvenih zajednica uvjetovane su dubokim promjenama u društvu posljednjih desetljeća te razvojem u samoj Crkvi, posebice Drugi vatikanskim saborom. Tako su nastale različite vrste ćelija, malih skupina, krugova, zajednica.⁴ Obično razlikujemo tri modela: U bivšim komunističkim zemljama te su male zajednice nastale u kontekstu progona Crkve sa željom da radikalno žive vjeru i bile su odgovor kršćana na pokušaj komunističkih režima da iskorijene kršćanstvo. Dakako te su skupine u istočnoj Europi imale sukoba kako s crkvenim strukturama tako i s državnim vlastima.

Drugi model takvih skupina nastaje u Aziji i Africi, posebice pak u Južnoj Americi u kontekstu socijalnog ugnjetavanja, velikih nepravdi i izrabljivanja kojima je bio izložen najveći dio tamošnjih kršćana. Na prijelazu iz industrijskog u informatičko društvo u zemljama Zapadne Europe nastaje treći model novih zajednica u kontekstu modernoga društva. Važan poticaj nastanku novih skupina dala je *communio* ekleziologija Drugoga vatikanskog sabora te promijenjeni socio-religiozni kontekst pluralističkog društva. Kako su pokazala razna istraživanja, kršćanstvo sve više gubi potporu u kulturološkim institucijama, opada vjerska praksa i duhovna zvanja. Ako nije čvršće vezan uz svoju zajednicu ili umrežen, kršćanin će se teže suprotstaviti tendencijama moderne kulture koje su često suprotstavljene njegovoj vjeri. Nekada je cijelo društvo bilo prožeto vjerom i vjersku socijalizaciju podržavale su društvene institucije. No, u pluralističkom društvu otpala je velikim dijelom ta potpora, a nestao je u znatnoj mjeri i sâm vjernički milje. Zato su vjerniku potrebne vlastite skupine da može živjeti svoju vjeru. To mu omogućuje župna odnosno crkvena zajednica, bazična zajednica. Tako se u Zapadnoj Europi događa prijelaz od pučke Crkve u mrežu međusobno povezanih vjerničkih skupina sličnih prvim kršćanskim zajednicama, tj. prijelaz od Crkve

pasivnih članova u Crkvu u kojoj su svi članovi aktivni i suodgovorni. Premda je broj takvih zajednica još malen, po mnogima su one gorušičino zrno koje će izrasti u veliko stablo.

Nove zajednice nastaju na različite načine. Prvo, obnovom župnih zajednica koje su doživjele pastoralni zamor te poticajem Koncila ponovno oživljavaju. Župe trebaju biti žive zajednice; razmjenjuju se iskustva takvih zajednica. Drugo, skupljanje kršćana u nove zajednice, što se ne događa uvijek na terenu samo jedne župne zajednice. To su često prosvjedne skupine za koje je obnova Crkve u postojećim strukturama nedovoljna i spora. One se zovu bazične skupine i zajednice. U Njemačkoj su se ujedinile pod nazivom »Kirche von unten«, njihov je organ časopis »Publik-Forum«. Te su zajednice često i društveno angažirane.

I povrh značajnih razlika ti novi oblici vjerskog izražavanja imaju zajedničke crte: žele vjeru učiniti iskustvenom za sebe i druge; bolje upoznati Krista i živjeti njegovu osloboditeljsku poruku; međusobno dijeliti svagdašnji život; otvorene su prema župi, iskazuju solidarnost sa zapostavljenima, zauzetost za pravednost i ekologiju. Tri su glavne značajke tih novih skupina: **mistika** – obnova kršćanskog života pojedinca i zajednice kroz molitvu, čitanje Sv. pisma, meditaciju i različite oblike euharistijskog slavlja; **koinonia** – želja za zajedništvom, traži se izlaz iz anonimnosti i osamljenosti ljudi u današnjemu društvu, prakticira nov način međusobnog ophođenja; temeljni je pojam kršćansko bratstvo i sestrinstvo, poštuje se dostojanstvo svakog člana, živi se ekumenska otvorenost; **diakonia** – budnost i pozornost za nevolje slabijih u socijalnim, materijalnim ili psihičkim nevoljama.

Ponovno otkrivanje zajednice i novih socijalnih oblika življenja vjere rezultat je pojedinog konteksta u kojemu se Crkva nalazi. One su nov način prisutnosti kršćanstva u promjenjivim društvima i pokušaj odgovora na društvene izazove (pitanje mira, pravednosti, očuvanja stvorenja). Nove se zajednice nadahnjuju na biblijskoj tradiciji i pozivaju se na Drugi vatikanski sabor.

4 Usp. P. M. ZULEHNER, *nav. dj.*, str. 24.

2.2. *Prinos Drugoga vatikanskog sabora razvoju novih crkvenih zajednica*

Valja reći da je za ponovno otkrivanje vjerničke zajednice vidan utjecaj došao od strane evangeličkih crkava. Do tada je govor o zajednici među katolicima slovio kao tipično protestantski te je odbacivan. Župa je za katolike najmanja organizacijska jedinica Crkve. Protestanti su naime razvili koncepciju prilično samostalnih crkvenih zajednica. Po njima Crkva nastaje iz pojedinih zajednica. Katolička je koncepcija bila da najprije postoji Crkva pa tek onda u njoj zajednice. Osim toga, ponovnom prihvaćanju ideje zajednice kao mjesnog izraza jedne Crkve pridonijeli su biblijski i liturgijski pokret početkom ovoga stoljeća. Drugi vatikanski sabor nije se izričito bavio ovom temom. No na Koncilu je došlo do obnove nauke o Crkvi i do novog promišljanja crkvene službe pa se u sklopu toga javljaju izričaji o župi odnosno o zajednici vjernika. Liturgijska konstitucija pretežito rabi pojam *župa*, dok dogmatska konstitucija o Crkvi daje prednost pojmu *zajednica vjernika*. *Zajednica vjernika* je – kratko rečeno – Crkva Božja u određenom mjestu pod vodstvom prezbitera u tijesnoj povezanosti s biskupom (*congregatio fidelium localis*). Konstitucija LG br. 26 ovaako dakle opisuje mjesnu Crkvu: »Ova se Kristova Crkva uistinu nalazi u svim zakonitim mjesnim zajednicama vjernika, koje se, ukoliko su u vezi sa svojim pastirima, i same u Novom zavjetu nazivaju crkvama. Jer one su u svojem mjestu nov Narod od Boga pozvan, u Duhu Svetom i u mnogoj punini« (usp. 1 Sol 1,5). U njima se propovijedanjem Kristova Evandjelja skupljaju vjernici i slavi se misterij Gospodinove Večer, »da se po Gospodinovu tijelu i krvi tijesno sjedine sva braća zajednice'«. Za takvu zajednicu vjernika konstitutivna je Riječ Božja, slavje euharistije i kršćansko bratstvo vjernika. Njezin se život odvija u javnosti, ne u privatnosti, i uključuje socijalno raznolike slojeve. Koncil kaže: Crkva je sa svim svojim bogatstvom kao narod Božji prisutna u mjesnoj zajednici vjernika. Dakako župik je zapravo pastir te mjesne Crkve, a svoju službu vrši u

bliskoj povezanosti sa svojim biskupom. Isti je odnos župe prema biskupiji.

Poslije Koncila su biskupijske sinode razvijale teologiju i promišljale praksu župnih zajednica. Ne ulazeći ovdje u novozačetni temelj vjerničke zajednice valja reći da se one rađaju djelovanjem Trojedinog Boga koji vjernike poziva, skuplja i preporuča. Zajednica u postojećim životnim uvjetima razvija stil svojega života i djelovanja, ali ona i svojom praksom mijenja društvene uvjete.

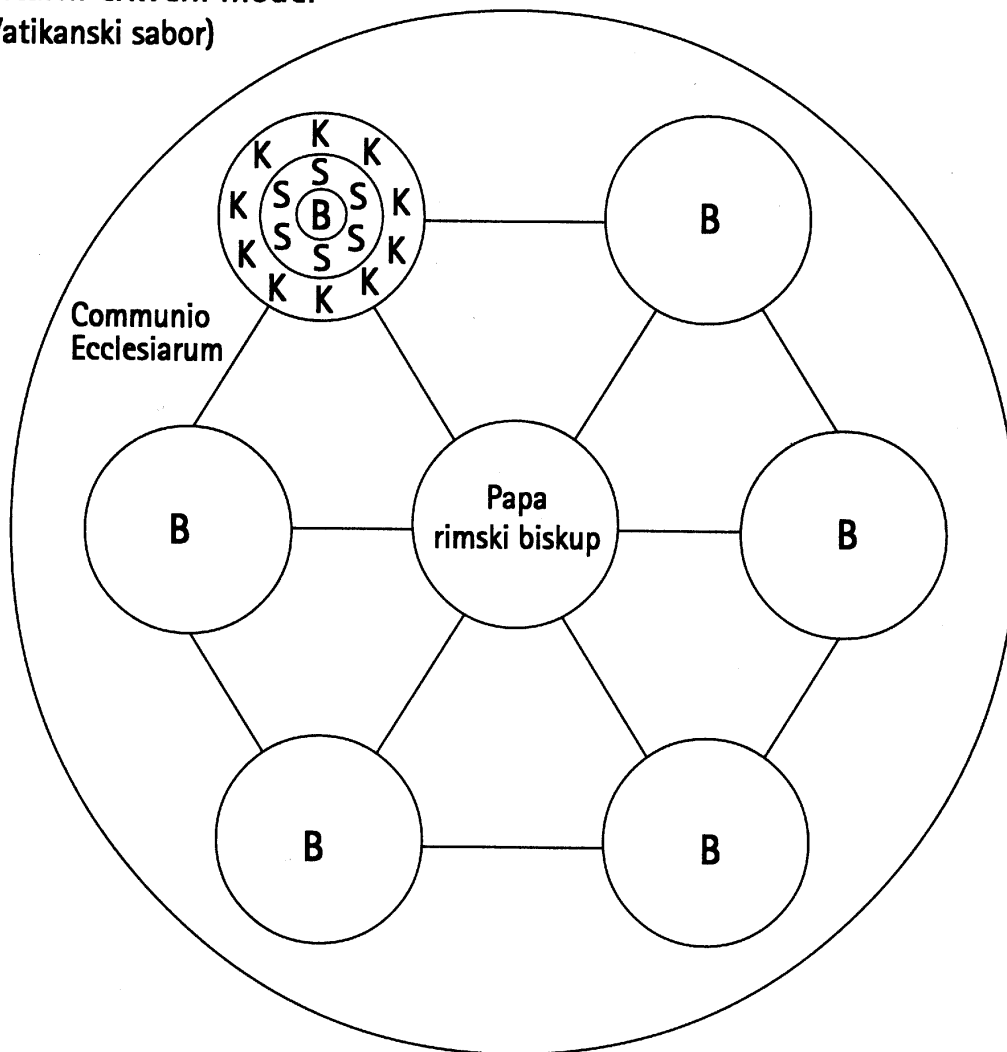
2.3. *Od prvih crkvenih zajednica do župa*

Od crkvenih zajednica prve Crkve u dugom povijesnom procesu nastale su teritorijalne župne zajednice u klasičnom smislu. Formiranje tih teritorijalnih dušobrižničkih jedinica ili župa konačno je završeno u 12. stoljeću. Srednjovjekovne župe bile su ne samo crkvene zajednice nego su ispunjavale i društvenu, gospodarsku i kulturalnu ulogu odražavajući na toj razini čvrstu isprepletenost Crkve, društva i države. Tako su župe uz svoje sržno religiozno poslanje preuzele i značajne profane funkcije.

Kad su se društveni uvjeti promijenili, od srednjovjekovnog društva koje je bilo prožeto kršćanstvom nastalo je industrijsko pluralističko društvo sa svim svojim značajkama. Ta se činjenica morala odraziti i na promjene socijalnih oblika župne zajednice. Pojedina su se društvena područja odvajala od utjecaja Crkve, a župa tako gubi svoje dosadašnje profane funkcije pa i svoju relevantnost. Sve veća mobilnost stanovništva, proces industrijalizacije i urbanizacije doveo je u krizu tradicionalno dušobrižništvo. Početkom ovoga stoljeća župe su u velikim gradovima višestruko nadmašile broj vjernika za prosječnu zajednicu, a osobni kontakt postao je nemoguć. Tako su u Beču 1907. župe imale prosječno iznad 22.000 katolika.⁵ Slijedom liberalnih shvaćanja građani sve više sami odlučuju koliko će i hoće li uopće sudjelovati u životu svoje župe ili će možda na misu ići izvan svoje župe. Iz jedne statistike napravljene u Ruhrskoj oblasti u Njemačkoj proiz-

5 Usp. P. M. ZULEHNER, *nav. dj.*, str. 66.

Komunitarni crkveni model (Drugi Vatikanski sabor)

Crkva u Isusu Kristu po Duhu Svetome
(veliki krug)

↕
mjesne crkve
(mali krugovi)

B - biskup S - svećenik K - karizme

lazi da oko 20% – 25% vjernika ne ide na misu u svoju župu nego u neku drugu.⁶ Povrh toga religiozni individualizam i subjektivizam (nasljeđe prosvjetiteljstva) utjecali su na shvaćanje vjernika kako nije nužno biti povezan s drugim kršćanima sudjelovanjem u liturgijskim slavljinama. Na tu mobilnost vjernika, i mjesnu i duhovnu, Crkva je odgovorila osnivajući župne podstrukture i neke nadžupne strukture uvođenjem tzv. personalnih župa za neke kategorije vjernika, zatim razvojem novih vjerskih oblika zajedništva: pojedinih skupina, bazičnih jedinica itd. To je nastojanje da se iz unutarnje dinamike kršćan-

ske vjere izgrade zajednice koje bi bile prikladne ljudima našega vremena i omogućile im da kao vjernici sudjeluju u vjerskom životu kršćanske zajednice.

2.4. *Temeljna služba kršćanske zajednice danas*

Bog se u Novom zavjetu objavio kao neizmjerljiva ljubav (1 Iv 4,8)). Iz ljubavi je sve stvorio. On ljubi svoja stvorenja. Iz ljubavi saopćava sebe čovjeku da ga pozove u

⁶ Isto, str. 67.

zajedništvo života i ljubavi Troosobnog Boga. I čovjek čezne za Bogom. To je neka vrst naše ljudske definicije. Naša čežnja za Bogom i Božje traženje čovjeka susreću se u utjelovljenju Bogočovjeka Isusa Krista. Utjelovljenje Sina Božjega, njegovo predanje za nas, uskrsnuće od mrtvih i slanje Duha Svetoga smjera prema našem pobožanstvenjenju i konačnom dovršenju u Bogu. Crkva nastavlja ovo Kristovo djelo spasenja koje se uprisutnjuje i slavi u zajednici vjernika. Ona je klica i sredstvo širenja Božjeg kraljevstva u svijetu. Ono što je Bog u Kristu započeo, oslobađanjem i obnovom čovjeka i svijeta u Duhu, to svjedoče kršćani. Crkvene zajednice su životni prostor iskustva preporođenja, prelaska iz smrti u život, one su prostor i mjesta na kojima već sada možemo iskusiti moć uskrsnuća.

Kršćanska zajednica treba otkriti radost i nadu, žalost i strahovanja današnjih ljudi, osobito siromašnih i potrebitih, otkriti tzv. deficite života i znakove smrti koji ljude posebno ugrožavaju, gdje oni trpe, te im posvjedočiti svjetlo, snagu i život koju daje vjera. Tri su osnovna nedostatka koja danas muče ljude: nedostatak pravednosti, nedostatak zajedništva i nedostatak smisla.

Čovječanstvo je ugroženo zbog nepravednosti koja do neba vapije. Zemaljska dobra i životne šanse su nepravedno podijeljeni: žrtve su ponajprije siromašni narodi i države. 80% čovječanstva raspolaže tek s 20% dobara, žrtve su nadalje pojedine rase (crnci), postoji neravnopravnost između muškaraca i žena, između generacija – rođenih i onih koje još nisu rođene, ali kojima ćemo ostaviti u nasljeđe velike probleme, nesklad između čovjeka i njegova okoliša, zaposlenih i nezaposlenih, između država Zapada i Istoka, Sjevera i Juga. Samo pravednost stvara mir i potiče ravnopravnost i dostojanstvo svijetu.

Ljudi, posebice u zapadnom društvu, čeznu za zajedništvom, solidarnošću, vjernošću. U krizi su ljudski odnosi i povjerenje, što može biti kobno za sudbinu cijelog svijeta. Ta se kriza odražava u krizi braka i obitelji (mnogi nisu sposobni za trajne odnose), u pesimističnim životnim stavovima. Individualizam često vodi u osamu i strah. To je kultura smrti. Ona se posebice širi u

društvima blagostanja gdje se ljudi posve orijentiraju samo na materijalna dobra.

Kriza smisla očita je u svim područjima javnoga života: čovjeka se gleda i definira bez Boga, bez njegove transcendentne dimenzije, samo kao funkciju, kao potrošača, proizvođača, kao biološko biće.

Čežnji ljudi za smislom odgovara biblijsko poslanje zajednice da bude mistična, tj. da svjedoči prisutnost živoga Boga. Čežnji ljudi za više zajedništva odgovara biblijsko poslanje kršćanske zajednice da živi bratstvo i sestrinstvo. Čežnji ljudi za više pravednosti odgovara biblijsko poslanje zajednice da djeluje.

Imajući u vidu opisanu situaciju, možemo govoriti o temeljnim značajkama zajednice.

a) *Mistika*

Zajednica treba ponajprije u svome životu i djelovanju svjedočiti iskustvo Trojedinog Boga. U jednoj anketi iz 1985. u Njemačkoj kršćanima je postavljeno pitanje: Vjerujete li da Crkva živo svjedoči prisutnost Boga? Tek je trećina odgovorila pozitivno. Dakle, samo jedna trećina vjernika potvrđuje Crkvi, koja se zove Božji narod, ono što ona o sebi drži: da je zajednica u kojoj je Trojedin Bog živo prisutan i da on prožima njezin život i djelovanje.⁷ Nažalost crkvena je praksa često u neskladu s Evanđeljem.

A crkvena zajednica je sastavljena od ljudi u čijoj sredini prebiva Bog koji je u Isusu Kristu postao jedan od nas i daje nam Duha koji među nama boravi; pozvana je da bude prostor Božje prisutnosti; prostor pouzdanja i životne prakse, ukorijenjen u tajnu živoga Boga. Zajednica je pozvana da uroni u tu svoju dimenziju, da se u njoj obnovi i razvije kulturu mistike.

To će ostvariti ako bude otvorena za Boga, ako ga sama prima, hvali i drugima prenosi. Plodovi ove ukorijenjenosti i zahvaćenosti zajednice Bogom jesu primjerice da živi i djeluje na način samoga Boga: da preoblikuje čovjeka i posvećuje ga, da propovijeda i prenosi svoje iskustvo Krista, ne govori samo o Bogu nego živi iz njegova Duha. Inače je

7 Usp. P. M. ZULEHNER, *nav. dj.*, str. 83.

slična putokazu te samo naznačuje put, a sama ne ide tim putem. Plodovi mistike pokazuju se u tome kako kršćani međusobno žive i što jedni za druge čine. Riječ je dakle o koinoniji i diakoniji.

b) *Koinonia*

Ovo je izraz za zajedništvo vjernika s Bogom i vjernika međusobno. U zajedništvu s Bogom postajemo tijelo Kristovo, udovi jedni drugima, imamo udjela u Kristovu tijelu i krvi što nas vodi u dragovoljno udioništvo u međusobnim dobrima. Nasljedovanje vodi u zajedništvo, to je staro iskustvo Crkve. Ako smo djeca jednog Oca u Kristu, onda smo međusobno kao braća i sestre. Bratstvo i sestinstvo je bitna značajka kršćanske zajednice. Kultura ili plodovi kršćanskog bratstva moraju se očitovati u konkretnim stavovima i ponašanju zajednice: u poštivanju istog dostojanstva svih članova zajednice, u odnosima zajednice prema pojedincu, participaciji (sudjelovanju) svih u odlikama i djelovanju, jer identifikacija sa zajednicom raste preko sudjelovanja u njezinu životu.

c) *Diakonia*

Biblija nam svjedoči o Bogu koji vidi nevolju svojega naroda, koji je čuo njegov krik, on pozna ljudsku patnju, do njega dopiru vapaji potlačenih i izrabljivanih. I Bog nije prema svemu tome ravnodušan, nego optira za ponižene i obespravljene te djeluje u korist malenih. Djeluje preko ljudi. Tako i kršćanska zajednica, ukoliko istinski ima mističnu dimenziju, mora se zauzimati za siromašne i potlačene u svakome društvu. To je tzv. politička diakonia ili caritas: pomoći žrtvi pa-

loj među razbojnike (Lk 10,25-37). S druge strane, valja pokušati promijeniti strukture društvenog života koji uzrokuju nepravde tako da nitko više ne pada među razbojnike. To je cilj kršćanskog zauzimanja u politici. Vjernik treba buditi svijest za žrtve ugnjetavanja i proučiti strukture nepravde, zauzimati se za siromašne da se ublaži njihov položaj. Djelovanje zajednice ili njezinih skupina je nenasilno po uzoru na Isusa; njezini pothvati nisu upereni protiv protivnika nego teže prevladavanju nepravde.

Karitativna, služiteljska ljubav prema onima koji trpe ili su u nevolji od samog je početka znak prepoznavanja Kristovih učenika. Ljubav je sestra prave mistike i plod kršćanske vjere bez koje je vjera mrtva. Zajednica mora imati sluha za one koji ne mogu sami kroz život. Ne bi smjelo biti nijednog u zajednici tko na bilo koji način ne djeluje karitativno. Jer ako »nemam ljubavi, ništa mi ne koristi« (1 Kor 13): Postoje raznolike skupine u župi koje su potrebite naše pomoći i brige: samohrane majke, rastavljeni roditelji, nezaposleni, ožalošćeni, beskućnici, bolesni i umirući, osamljeni itd. Kako pokazuju neka ispitivanja, ljudi potporu i pomoć Crkve očeukuju više u svojim duševnim nego u materijalnim nevoljama i problemima.

Pitanje izgradnje takvih vjerničkih zajednica spada u pastoralnu teologiju i bit će zacijelo obrađeno u drugim predavanjima na ovome skupu. Koncilski naglasci u shvaćanju Crkve kao sakramenta zajedništva s Bogom i njihova tek početna ostvarenost u životu i djelovanju Crkve potiču nas na osobno zauzimanje da u našoj Crkvi i u konkretnim crkvenim zajednicama ostvarimo te koncilske impulse i doprinesemo izgradnji živih autentičnih crkvenih zajednica.